

از سری مباحث اقتصاد سیاسی (شماره ۲)

مروری بر سند چشم انداز کشورهای رقیب

(ترکیه، عربستان و امارات متحده عربی)

شرکت گروه مشاوران مدیریت و مطالعات راهبردی تدبیر

مرداد ماه ۱۳۹۶

بسمه تعالی

مقدمه:

هر یک از کشورهای جهان، معمولاً برای ساماندهی فعالیتها و نظم دهی به اداره امور جامعه، نسبت به تدوین «سند چشم انداز» در افق ده یا بیست ساله اقدام می کنند. تحقق مرحله ای اهداف سند را باید در برنامه های پنج ساله توسعه اقتصادی- اجتماعی مد نظر قرار داد. در صورتیکه، راهبردها و برنامه های توسعه و پیشرفت کشور، در راستای تحقق مرحله ای اهداف کلان سند چشم انداز نباشد، باید انتظار اتلاف منابع (انسانی، مالی، فیزیکی و اجتماعی) را داشت.

رعایت مبانی سند و اجرای مناسب آن، موجب تغییر و یا بهبود وضعیت خواهد شد. متأسفانه سرنوشت عملکرد سند چشم انداز (۱۳۸۴-۱۴۰۴) در دهه اول (۹۴-۱۳۸۴) در ج.ا.ایران، نامناسب ارزیابی می شود. چرا که برغم صرف وقت و منابع فراوان، اثر بخشی آن بسیار محدود بوده و نتوانسته اهداف مورد نظر را محقق سازد. در این مقاله مروری به پیش نیازها و همچنین سایر مولفه های مربوط به سند چشم انداز کشورهای رقیب ج.ا.ایران همچون ترکیه، عربستان و امارات متحده می شود، تا اهمیت نقش نوین سند در توسعه و پیشرفت کشورها و جوامع مختلف آشکارتر گردد.

۱- سند چشم انداز کشور ترکیه

کشور ترکیه بعد از فروپاشی حکومت عثمانی در سال ۱۹۲۳، رسمیت پیدا کرد. در سال ۲۰۰۲، نسبت به تدوین سند چشم انداز برای افق سال ۲۰۲۳ که زمان یکصد سالگی کشور ترکیه می باشد، اقدام شد. اهداف عمده سند چشم انداز ترکیه در مقایسه با وضعیت سالهای قبل در جدول ذیل نشان داده شده است:

شاخص	سال	۱۹۹۰	۲۰۰۲	۲۰۱۶	۲۰۲۳
تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)		۱۵۰	۲۳۸,۴	۸۵۷,۷	۲۰۰۰
درآمد سرانه (دلار)		۲۷۰۰	۳۶۰۰	۱۰۷۰۰	۲۵۰۰۰
صادرات کالا (میلیارد دلار)		۲۰,۱	۵۸,۳	۱۸۹,۲	۵۰۰
حجم تجارت خارجی (میلیارد دلار)		۴۵	۱۱۳	۴۰۳	۱۰۰۰

منبع: بانک جهانی، ۲۰۱۷.

تولید ناخالص داخلی ۲۰۰۰ میلیارد دلاری و صادرات ۵۰۰ میلیارد دلاری، کانون اصلی سند چشم انداز ۲۰۲۳ کشور ترکیه است. لازم بذکر است که در سند چشم انداز، به حوزه‌های دیگر از جمله گردشگری، انرژی و حمل و نقل نیز توجه گردیده است. مهم ترین هدف در بخش گردشگری اینستکه ترکیه به پنجمین مقصد گردشگری در جهان با درآمد ارزی حدود ۵۰ میلیارد دلار تبدیل شود. همچنین در بخش انرژی ایجاد ظرفیت تولید ۲۰ هزار مگاوات انرژی بادی و ۶۰۰ مگاوات انرژی گرمایی مد نظر است. در حوزه حمل و نقل و خدمات بندری، ترکیه خواهان استقرار در میان یکی از ۱۰ بندر برتر جهان می باشد.

کارشناسان بین المللی معتقد هستند که ترکیه تلاشهای وسیعی را از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۱ در جهت تحقق شاخصهای سند چشم انداز ۲۰۲۳ انجام داده و در این راستا دستاوردهای بسیار مناسبی نیز داشته است. حتی این امر موجب شد که کشور ترکیه بعنوان یکی دیگر از اقتصادهای نوظهور نامیده شود. اما رهبران ترکیه از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۶ برخلاف اصول سند چشم انداز، دچار بلند پروازی های خاص منطقه‌ای شدند و از اینرو در روند رشد اقتصادی و میزان گردشگری آنها کاهش جدی ایجاد شد. یکی از اهداف سند چشم انداز ترکیه، ایجاد کمربند ثبات، امنیت و رفاه در مناطق پیرامونی بوده است. اما در چند سال گذشته به این مهم توجهی نشده و درگیری های قومی و اقلیتی در کشور ظهور و بروز پیدا کرده است. این نکات، یکی از عوامل مهم کاهش میزان رشد اقتصادی از ۸,۹ درصد در سال ۲۰۱۰ به ۴ درصد در سال ۲۰۱۵ بوده است.

۲- سند چشم انداز کشور عربستان سعودی

سند چشم انداز کشور عربستان سعودی برای افق سال ۲۰۲۵ تدوین گردیده است. این سند حول پنج محور «متنوع سازی اقتصادی»، «توسعه منابع انسانی»، «توسعه خدمات عمومی»، «توسعه بخش خصوصی» به عنوان شریک کلیدی، «مدرن سازی ساختار حکمرانی» در بخش عمومی طراحی شده است. در این سند اشاره شده که عربستان مانند سایر قدرت های در حال ظهور، در صورتی خواهد توانست در اقتصاد جهانی نقش ایفا کند و فراتر از صادرکننده مواد خام شود که به بخش خصوصی توجه ویژه ای داشته باشد و آنرا به عنوان مهم ترین بخش فعال در اقتصاد کشور، ارتقا دهد.

لازم بذکر است هم اکنون تولید جهانی نفت خام حدود ۹۳-۹۰ میلیون بشکه در روز است. سه کشور بزرگ تولیدکننده نفت آمریکا، عربستان و روسیه هر کدام تقریباً روزانه ۱۰ میلیون بشکه تولید دارند. لذا اقتصاد عربستان وابستگی قابل توجهی به صادرات نفت خام دارد. از اینرو در سند چشم انداز به خروج از این وضعیت و تنوع بخشی به اقتصاد ملی تاکید شده است.

لازم بذکر است که شرکت بین المللی مشاوره مدیریت مکنزی در سال گذشته، نسبت به طراحی مولفه های متنوع سازی در عربستان اقدام کرده است که دارای نکات قابل تامل می باشد. شرکت مکنزی هشت رشته فعالیت را متناسب با مزیت های سرزمینی برای توسعه آتی عربستان پیشنهاد کرده است. همچنین این شرکت پیش بینی کرده است که تنوع بخشی به اقتصاد ملی، موجب دو برابر شدن تولید ناخالص داخلی و ایجاد ۶ میلیون فرصت شغلی است. سرمایه گذاری مورد نیاز برای تحقق اهداف مزبور بالغ بر ۴ هزار میلیارد دلار می باشد. هر چند که کاهش درآمد نفتی در چند سال گذشته، موجب کندی حرکت عربستان در تحقق اهداف سند چشم انداز شده، اما مقامات عربستان مصمم بر متنوع سازی اقتصاد ملی هستند. این مهم منشاء تحولات استراتژیک در کشور عربستان و افزایش قدرت منطقه ای آن خواهد شد.

۳- سند چشم انداز کشور امارات متحده عربی

سند چشم انداز کشور امارات متحده عربی در سالهای گذشته، برای سال ۲۰۲۱ تدوین شده است. در این سند تاکید گردیده که اقتصاد جهانی در سالهای پیش رو، شاهد تغییرات کلیدی خواهد بود و کشور امارات در چارچوب اهداف سند چشم انداز، تلاش دارد که در کانون این تغییرات قرار گیرد. در این سند، به لزوم تبدیل کشور امارات به پایتخت تجاری، اقتصادی و توریستی در سطح منطقه‌ای و جهانی تاکید شده است. همچنین به اقتصاد دانش بنیان و تمرکز در بخش‌های اقتصادی دارای ارزش افزوده بالا که می‌تواند منشا تحولات اساسی در کشور شود، توجه گردیده است. لازم بذکر است کشور امارات طی دو دهه اخیر دارای بهبود چشمگیر در خصوص وضعیت شاخصهای کلان اقتصادی بوده است جدول ذیل این روند را نشان می‌دهد.

شاخص	سال	۱۹۹۰	۲۰۰۰	۲۰۱۰	۲۰۱۵
تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)		۵۰,۷	۱۰۴,۳	۲۸۹,۸	۳۵۷,۹
صادرات کالا (میلیارد دلار)		-	-	۲۲۵,۲	۳۵۹,۴
درآمد گردشگری (میلیارد دلار)			۱,۱	۱,۳	۸,۶
درآمد سرانه (دلار)		۲۷۰۰۰	۳۳۰۰۰	۳۵۰۰۰	۳۹۰۰۰

منبع: بانک جهانی، ۲۰۱۶.

ارزیابی:

جدول ذیل، وضعیت مقایسه ای کشورهای ایران، ترکیه، عربستان و امارات را طی چهار دهه گذشته نشان می‌دهد:

سال	کشور	شاخص			
		۲۰۱۵	۲۰۱۰	۲۰۰۰	۱۹۹۰
تولید ناخالص داخلی (میلیارد دلار)	ایران	۳۹۳,۴	۴۶۷,۸	۱۰۹,۶	۱۲۴,۸
	ترکیه	۸۶۰	۷۷۰	۲۷۰	۱۵۰
	عربستان	۶۵۴	۵۲۸	۱۸۹,۵	۱۱۷
	امارات	۳۵۸	۲۹۰	۱۰۴	۵۰
درآمد سرانه (دلار)	ایران	۵۰۰۰	۶۲۰۰	۱۶۰۰	۲۲۰۰
	ترکیه	۱۰۹۸۰	۱۰۶۷۲	۴۳۱۶	۲۷۹۵
	عربستان	۲۰۷۳۲	۱۹۲۵۹	۹۱۲۶	۷۲۰۴
	امارات	۳۹۱۰۱	۳۵۰۴۹	۳۳۰۷۱	۲۷۲۵۶
صادرات (میلیارد دلار)	ایران	۷۷,۶	۱۱۸,۸	۲۳,۵	۱۶,۵
	ترکیه	۲۰۰	۱۵۷	۵۳	۲۰
	عربستان	۲۱۸	۲۶۲	۸۲	۴۷,۵
	امارات	۳۵۹	۲۲۵	۳۴	-
جذب سرمایه گذاری خارجی (میلیون دلار)	ایران	۲۰۵۰	۳۶۴۹	۱۹۳	۳۶۲
	ترکیه	۱۷۵۵۰	۹۰۱۰	۹۸۲	۶۸۵
	عربستان	۸۱۴۱	۲۹۲۳	۱۹۰۰	۱۸۶۱
	امارات	۸۷۹۵	۸۷۹۶	۵۰۶	۱۱۵

منبع: بانک جهانی، ۲۰۱۶.

همانطور که مشاهده می شود، فاصله وضعیت شاخصها در هریک از کشورهای مزبور نسبت به ایران تدریجاً افزایش یافته است. برغم آنکه ظرفیتهای اقتصادی ایران بیش از هر یک از این کشورهاست، اما عملکردها ضعیف تر بوده است. یکی از دلایل اصلی افزایش تدریجی شکاف، پایبندی سایر کشورها به اهداف سند چشم انداز و الزامات آن است و عدم پایبندی به اهداف سند و بی توجهی به الزامات آن در ج.ا.ایران است.